

سید محمد صدر الغروی

سهراب سپهری؛ انسان چندساختی

به مناسبت پانزدهم مهرماه، سالروز تولد سپهری

سهراب سپهری، شاعر و نقاش متولد ۱۵ مهرماه ۱۳۰۷ در کاشان را می توان از پرخواننده ترین شاعران نیمايي دانست که داشتن زبانی ساده باعث جذب دوستان دران شعرش می گردد. سپهری شعری انسانی سرود که به نكوهش از خود بیگانگی انسان در بستر دنیای ماشینی پرداخته که در قالب زبان ویژه و متجلی شده اند.

سهراب در درون انسان ها سیر می کرد و از دغدغه های جهانی آدمی سخن می گفت:

حکایت کن از بمب هایی که من خواب بودم و افتاد
حکایت کن از گونه هایی که من خواب بودم و ترشد
بگو چند مرغابی از روی دریا پریدند...

شعرهای سپهری از پیوستگی فضا و وحدت فکری برخوردارند. سهراب سپهری نوعی وزن را همچون موسیقی درون شعر به کار گرفته و در جست و جوی قلمروی بکر برای تفکر و بیان است. حضور وزن های مختلف در کنار یکدیگر، موسیقی عارفانه ای را پدید آورده که با حساسیت های زبانی قابل تحقق است. صنعت تشخیص در شعر سپهری کاربردی غیر مصنوعی دارد و دلنشینی شعر او به صنعت تشخیص برمی گردد.

به طور کلی مهمترین ویژگی های زبانی شعرهای سپهری را می توان به سه گروه طبقه بندی کرد، این سه ویژگی عبارتند از: ۱- تصویرپردازی ۲- طبیعت گرایی ۳- حس آمیزی.

تصویرپردازی در شعرهای سپهری از طریق استفاده از عناصر تصویرسازی مثل تشبیه و استعاره صورت می پذیرد: به سراغ من اگر می آید / نرم و آهسته بیاید / مبادا که ترک بردارد / چینی نازک تنهایی من
همچنین سهراب شاعری است طبیعت گرا:

فرصت سبزه حیات / به هوای خنک کوهستان می پیوست / سایه ها برمی گشت / و هنوز در سر راه نسیم / پونه هایی که تکان می خورد / جذبه هایی که به هم می ریخت

حس آمیزی، ویژگی دیگر شعر سپهری است:

ورفت تالب هیچ / او پشت حوصله نورها دراز کشید / و هیچ فکر نکرد / که مامیان پریشانی تلفظ درها / برای خوردن یک سیب / چقدر تنها ماندیم
هشت کتاب سهراب سپهری شامل شش مجموعه شعر «مرگ رنگ»، «زندگی خواب ها»، «آوار آفتاب»، «شرق اندوه»، «حجم سبز» و «ماه هیچ مانگه» و دو شعر بلند «صدای پای آب» و «مسافر» است.

نخستین مجموعه شعر سهراب سپهری که غزلیات و مثنوی های او را در بر می گیرد «آرامگاه عشق» نام دارد. این کتاب در سال ۱۳۲۶ به چاپ رسیده است. «مرگ رنگ»، نخستین دفتر شعر نیمايي سپهری است که آن را در سال ۱۳۳۰ در ۷۲ صفحه منتشر کرده است. محتوای آثار در این دفتر به تلاش انسان بازمی گردد. آن چیزی که در این مجموعه قابل اعتناست، جست و جوی شاعر و نگاه کنجکاوانه او است.

دومین مجموعه شعر نوی سپهری با نام «زندگی خواب ها» در سال ۱۳۳۲ منتشر شد. این دفتر برای سپهری مرحله گذار ناگزیر است. سومین مجموعه شعر نیمايي سهراب، «آوار آفتاب» نام دارد که در سال ۱۳۴۰ به چاپ رسیده است. در این دفتر، سپهری که پنجره های ذهنش را باز گذاشته، بوی طبیعت به مشامش می رسد.

چهارمین دفتر شعر نیمايي سهراب نیز در سال ۱۳۴۰ منتشر شده و نفوذ ذهن و زبان سپهری را می نمایاند. سهراب در «شرق اندوه» به ایجاز در بیان رسیده که می تواند نشان دهنده نفوذ هایکو در شعر او باشد. سال ۱۳۴۴ منظومه «صدای پای آب» منتشر شد.

در این منظومه، زندگی مهمترین مسئله سپهری است: زندگی از ابتدا تا امروز.

سال ۱۳۴۵ سهراب سپهری دومین مجموعه بلندش را با نام «مسافر» به چاپ سپرد. شاعر در این منظومه با خود به گفت و گو می نشیند و در می یابد که آدمی مدام در حال گشت و گذار و عبور است. دفتر حجم سبز در سال ۱۳۴۶ به چاپ رسید. سپهری در این دفتر خالق سطرهایی است که به زبان مردم جاری است. «ماه هیچ مانگه» آخرین مجموعه شعر سهراب سپهری است که مضامین شهردی عرفانی را شامل می شود.

سهراب سپهری شخصیتی چندساختی داشت. علاقه مندان به نقاشی های سپهری می توانند شاهد درون نگری های این هنرمند در عرصه هنرهای تجسمی باشند. نقاشی های سپهری مصداقی از شعر هایکو است که خصلت ترکیب بندی آزاد را دارد. همان طور که این نوع شعر در ژرف ساخت خود به کلیت معنا و مفهوم می رسد، نقاشی های سپهری هم از راه ادراک حسی و نوعی زیبایی شناسی ذهنی معنایی یابند.

روند شکل گیری نقاشی سهراب به سه مرحله تقسیم می شود:

دوره اول که از سال ۱۳۲۷ تا ۱۳۳۰ همزمان است با دورانی که سپهری در دانشکده هنرهای زیبا در تهران مشغول به تحصیل می شود. آثار او فیگوراتیو هستند و طبیعت گرایی در نخستین آثار نقاشی رنگ و روغن سهراب سپهری، نمود بارزی داشته است.

دوره دوم ۱۳۳۹-۱۳۳۰ زمانی است که سهراب برای ادامه تحصیل به پاریس می رود. سپهری در این دوره آثاری می آفریند که خصوصیت اصلی آن هندسی بودن سطوح منظم رنگی با دور گیری منظم، فضای محدود و پرسپکتیو کم است که فرم غالب این آثار، مربع است؛ مربع هایی که در بعضی جاها روی یکدیگر را می پوشانند و در جاهایی از زیر یکدیگر دیده می شوند. رنگ های آثار سپهری در این دوره، رنگ هایی آرام و ملایمند که بیشتر دامنه رنگ های آبی و قهوه ای هستند.

دوره سوم از سال ۱۳۵۹-۱۳۳۹ است. سپهری در سال ۱۳۴۰ با برپایی نمایشگاهی در تالار رضا عباسی تهران، خود را به عنوان هنرمندی صاحب سبک به جامعه هنری ایران می شناساند. در این دوره آب مرکب های سپهری، با حرکت آزاد و شتابان قلم مو بر صفحه کاغذ شکل می گیرند.

منابع:

- محمد حقوقی (۱۳۸۸)، شعر سهراب سپهری از آغاز تا امروز، مؤسسه انتشارات نگاه.
- سیروس شمسبا (۱۳۸۲)، نگاهی به سپهری، صدای معاصر.
- کامیار عابدی (۱۳۸۷)، دوازده ساله درباره سهراب سپهری، بازتاب نگار - کتاب نادر.
- لیلی گلستان (۱۳۸۳)، سهراب سپهری: شاعر - نقاش، امیرکبیر.